

## Voorjaarssymposium D4G, Naar een humane aanpak van epidemieën, bijdrage Jos Frantzen en dialoog met de zaal

13 maart 2026

Na de pauze is het tijd voor een nader gesprek over de inzet van het symposium: hoe komen we met elkaar tot een gepaste, humane, omgang met epidemieën? Met een reeks sheets op basis van zijn boek *Epidemiology of Infectious Diseases; A Human View*, bevraagt Jos Frantzen het publiek. Hij start met associaties die in de zaal leven bij de termen uit de titel van zijn bijdrage. Bij het woord 'gepast' denken mensen onder meer aan 'proportioneel'. En aan 'passend bij de mens'. Op het woord 'humaan' komt een eerste emotionele reactie: 'Wat er rond corona gebeurde is in elk geval beslist niet humaan. Wij hebben moeten vrezen voor het leven van ons kind, die de inhumane aanpak niet trok.'

### Inleiding Jos Frantzen

Een sheet laat een verdeling zien van 30-40-30. Ruim de helft van de zaal schaart zich bij het eerste segment dat het coronabeleid als niet passend beoordeelt. 'Voor mij scoorde het 0%', zegt iemand, en anderen vallen hem bij. Geen van de aanwezigen zegt zich tot het rechtersegment te rekenen (het beleid was goed), en ook voor de middenpositie gaan er geen handen de lucht in. Het publiek is duidelijk in meerderheid kritisch op het coronabeleid. Frantzen: 'Ik schat in dat in de samenleving als geheel een vrij grote groep in het midden zat. Zij waren weliswaar kritisch op de maatregelen, of in elk geval ten dele. Maar ze deden er om uiteenlopende redenen toch aan mee. Als we juist deze groep kunnen meekrijgen in het gesprek over een humane omgang met epidemieën, creëren we ineens veel meer kritische massa voor een ander beleid als er nog eens een virusuitbraak is.'

Sommigen in de zaal zijn sceptisch of dat lukt. 'Het gaat er niet om wat je vindt, maar wat je doet als het aan de orde is. In de coronatijd gingen de meesten gewoon mee met het beleid.' Een ander: 'Voor deze mensen is het extra moeilijk te reflecteren, zeker als je beseft dat je erg ver bent meegegaan. Wat mij betreft ben je dan medeplichtig aan de schade die is ontstaan.' Een ander maakt bezwaar tegen de term 'medeplichtig': 'Als je zo de dialoog in gaat en mensen als het ware beschuldigt, kom je helemaal niet meer met elkaar in gesprek.'

Frantzen vindt het een relevant punt voor het nadenken over een overheidsbeleid in termen van 'omgang'. 'Kies je voor bestrijding of omgang? Het zijn de twee extremen, en wie heeft er nu gelijk? Als we met elkaar willen nadenken over omgang, moet je beide standpunten meenemen in de dialoog. Je zoekt naar een beleid waarin beide partijen zich kunnen herkennen én wat ze accepteren. Er moet een zekere ruimte zijn om te handelen, en die was er in de coronaperiode amper. De mensen die ik hierover heb gehoord, stoorden zich eraan dat het allemaal zo absoluut was. Als milieuactivist heb ik in diverse acties zowel 'verloren' als 'gewonnen'. Maar als het proces naar een bepaalde uitkomst of uitspraak eerlijk en open was, dan accepteer je ook dat het niet allemaal gaat zoals jij het ziet.'

Ook nu is er scepsis in de zaal. 'Dit klinkt alsof je ergens in het midden kunt uitkomen en het dan oké is.' Frantzen: 'De posities zijn zo ver uit elkaar komen te liggen dat je alleen verder komt als je zoveel mogelijk mensen meekrijgt. Dat zou wat mij betreft het uitgangspunt moeten zijn van iedereen die in deze dialoog wil meedoen. Dat impliceert dus ook dat je accepteert dat je het niet iedereen naar de zin kunt maken.' Vanuit de zaal komt een opmerking dat het probleem was dat mensen met afwijkende opvattingen werden weggezet als idioten. Frantzen: 'Dat was inderdaad een probleem; mensen moeten gehoord worden, ook als ze andere opvattingen hebben dan de overheid of dan veel anderen.' Een deelnemer: 'Kritische mensen werden gehoord en vervolgens simpelweg afgeserveerd.'

Frantzen wil op een onderzoekende manier in gesprek over de deskundigheden die nodig zijn voor een gepaste, humane omgang met epidemieën. Het gesprek met de zaal komt niet goed op gang, mede omdat voor een deel van het publiek alleen al het woord 'deskundigheid' werkt als een rode lap op een stier. Frantzen: 'Voor mij is een epidemie een biomedisch probleem dat een maatschappelijke kwestie wordt. Dat is in de coronacrisis veronachtzaamd, omdat kort samengevat juist alleen de biomedische deskundigheid is meegenomen. Als we het een volgende keer anders willen, is het zinvol met elkaar vast te stellen welke deskundigheden er ook moeten meepraten over de omgang met een epidemie. Als er iets gebeurt zoals een corona-uitbraak, heb je mensen die roepen: doe iets! En anderen die zeggen: er is niets aan de hand, dus er is niets nodig! Dit is een complexe maatschappelijke kwestie waarin verschillende deskundigen iets kunnen inbrengen, zodat we als samenleving op democratische wijze kunnen vaststellen hoe we ermee willen omgaan.'

Volgens Frantzen kunnen uiteenlopende deskundigheden bijdragen aan een humane omgang met epidemieën. Het gaat in elk geval om mensen die iets weten over individuele, sociale en maatschappelijke veerkracht, over informatieoverdracht en over doelmatigheid en veiligheid van interventies. Op een meer academisch-epidemiologisch niveau heeft het volgens hem in coronatijd sterk ontbroken aan deskundigheid op het gebied van de ruimtelijke dynamiek van ziekteverwekkers. Er is een cruciaal verschil tussen corona en een zogeheten 'lopende-golf-epidemie' met duidelijk aanwijsbare haarden die zich langzaam uitbreiden, legt hij uit. Dat gebeurt bijvoorbeeld met ebola. Een 'lopende golf' is goed te controleren met bijvoorbeeld quarantainemaatregelen. Een andere vorm is de 'uiteenspattende-golf-epidemie'. Corona was bij uitstek zo'n uiteenspattende golf, en die kun je eigenlijk alleen maar beheersen als je helemaal aan het begin bij de bron zit. Als de haarden overal opdoemen, weet je: het is niet mee te stoppen. Precies dat 'uiteenspatten' gebeurde met corona, zoals Frantzen op een kaartje van de Verenigde Staten laat zien. Volgens hem zijn veel epidemiologen niet opgeleid om dit cruciale verschil te herkennen. Mede daardoor is de corona-aanpak er een geweest van een vruchteloze zucht naar bestrijding en beheersing. Van Dissel zag het wel, zegt iemand in de zaal. In de openingsbijdrage citeert Marc van Bijsterveldt wat de voormalig OMT-voorzitter in een podcast over het onbeheersbare zegt. Het is op zijn minst fascinerend dat deze kennis niet is vertaald in de OMT-adviezen.

Wat betreft de andere door Frantzen genoemde deskundigheden is het duidelijk dat die niet waren vertegenwoordigd in het OMT. Daardoor waren er geen interne mechanismen die tunnelvisie konden voorkomen. Neem het aspect 'individuele veerkracht'. Frantzen: 'Het is cruciaal dat je zorgen en vrees – en die ervoeren veel mensen als het om corona ging – niet laat omslaan in angst en vervolgens paniek. In Duitsland is aangetoond dat de overheid het algemene publiek doelbewust angst heeft willen aanjagen, en het is niet ondenkbaar dat dit in Nederland ook bewust is gebeurd. Deskundigen op dit gebied hadden deze fout in het beleid mogelijk kunnen voorkomen, als ze om advies waren gevraagd.'

Waar het om de andere thema's gaat – van maatschappelijke veerkracht tot informatieoverdracht – komen uit de zaal uiteenlopende suggesties voor in te schakelen deskundigen: sociologen, burgemeesters, kunstenaars (vanwege hun vermogen om ambiguïteit te verbeelden) en ondernemers (die immers middenin de maatschappij staan). Een deelnemer pleit voor een herwaardering van intuïtie, juist ook in de medische sector. Zodat je veel breder kunt voelen wat er voor mensen toe doet.

Als je meerdere deskundigheden serieus neemt, ontstaat er volgens Frantzen ruimte in de omgang met een epidemie. Daarin gaat het niet primair om 'bestrijden', maar juist om 'gepaste zorg'. Die zorg biedt ruimte voor het bevorderen van de basale gezondheid van mensen, voor sociale cohesie en maatschappelijke veerkracht. Met name deze veerkracht wordt veel te makkelijk opzijgeschoven in een aanpak die uitgaat van wat wel 'pandemische paraatheid' heet. Het essentiële verschil komt helder naar voren in een sheet:

	<b>Paraatheid</b>	<b>Veerkracht</b>
<i>Uitgangspunt</i>	Een pandemisch plan	Sociale relaties
<i>Uitvoerders</i>	Formele instituties	De hele gemeenschap
<i>Perspectief</i>	Korte termijn	Lange termijn
<i>Focus</i>	Een ramptoestand	Het dagelijks leven
<i>Oriëntatiepunt</i>	Risico's	Sociale sterkten
<i>Ontwikkelingsperspectief</i>	Geen: terugkeer naar de initiële toestand	Duurzame ontwikkeling

Volgens Frantzen komen we alleen tot een gepaste omgang met epidemieën als we de beweging maken naar een transdisciplinaire aanpak, waarin alle relevante deskundigheden – inclusief die van de burgers – vanuit een generalistische blik met elkaar worden verbonden. 'Als iemand zijn of haar deskundigheid inbrengt, moet je daarbij expliciet ruimte bieden voor andere deskundigheden. Juist ook als je vanuit een bepaald wetenschappelijk perspectief spreekt. De maatschappij moet er dan democratisch over beslissen hoe we vanuit die ruimte komen tot een invulling van een gepaste zorg waar zoveel mogelijk mensen achter kunnen staan.' In coronatijd was het OMT de dominante institutie die het beleid informeerde, voor een gepaste omgang hebben we een veelvormiger structuur nodig waarin niet één partij een bijna onaantastbare macht heeft. Volgens een deelnemer vergt dat ook een diepgaande hervorming van de instituties zelf, zoals de academie. Dat is een plek waar het transdisciplinaire tegenwoordig juist amper vorm kan krijgen,

## Inbreng vanuit de zaal

Onder leiding van Ingrid Hoofd komen vanuit de zaal nog ideeën en suggesties hoe het anders kan. Voor veel deelnemers is de coronatijd duidelijk erg ingrijpend geweest en er heerst veel verontwaardiging – en zelfs woede – over wat de overheid met haar beleid heeft aangericht. Zoals een deelnemer het formuleert: ‘We praten hier over een humane aanpak, maar het is duidelijk dat er in coronatijd enorm veel inhumane krachten aan het werk waren. Het gaat me er niet om dat we die inhumane krachten moeten bestrijden, maar laten we ze wel benoemen. Maar juist dat gebeurt nog altijd niet; er is geen ruimte voor de geluiden die in deze zaal naar voren komen.’

Een andere deelnemer: ‘Bij calamiteiten zijn collectieve maatregelen soms gerechtvaardigd, maar er moet wel steeds ruimte zijn om er als samenleving anders over te denken, Een humane aanpak kan alleen bestaan als we de democratische grondrechten respecteren. Dat is wat mij betreft les één uit de coronacrisis, omdat juist die grondrechten daarin zonder werkelijk debat opzij werden geschoven.’

In het verlengde hiervan komt een vraag naar voren over de rechtsgronden waarop een bezwaar te maken is tegen bepaalde beperkingen. Vanuit De Vierde Golf is stevig gelobbyd rond de aanpassingen van de Wet publieke gezondheid, waarin met uitzondering van het coronatoegangsbewijs alle genomen maatregelen zijn opgenomen. Een klein succes van deze lobby is dat er een clause in de wet is opgenomen dat alleen bewezen effectieve maatregelen mogen worden ingezet. Stan Baggen, die betrokken was bij de lobby: ‘Op papier geeft je dat een grond om bezwaar te maken. Maar als een grote meerderheid van de bevolking in paniek is, gebeurt uiteindelijk toch A, ook als er B in de wet staat.’ Een deelnemer deelt deze scepsis: ‘We doen net alsof corona de eerste epidemie was. Maar denk aan de Mexicaanse griep. De aanpak daarvan is uitgebreid geëvalueerd, maar in coronatijd zagen we dat daar kennelijk niets van is geleerd. Ook nu waren het de tv-experts die de toon zetten. Ik vrees dat dat een volgende keer gewoon weer zo zal zijn.’

De invloed van de ‘tv-experts’ raakt aan wat er ook op dit symposium weer zo goed voelbaar is: de rol van emoties. De media hebben er belang bij emoties op te kloppen, de tv-experts hebben in coronatijd niet geschroomd de angst verder aan te wakkeren, en de overheid heeft garen gesponnen bij de paniek die al snel ontstond. Intussen krijgen de emoties die in deze zaal leven nog altijd amper gehoor. Daarvoor moet maatschappelijk veel meer ruimte komen. Zoals een deelnemer het stelt: ‘Emoties doen ertoe. Als je daar niet naar kijkt, kun je ook niet bouwen.’ Eén suggestie uit de zaal levert brede instemming op: naast de parlementaire enquête is het tijd voor een ‘waarheidscommissie’ naar analogie van de manier waarop in Zuid-Afrika met de apartheidstrauma’s is afgerekend. Ook corona heeft duidelijk diepere sporen achtergelaten dan vaak wordt erkend.